

בין ראיית אברהם לראיית משה

וה' אָמַר אֶל־אַבְרָם אַחֲרֵי הַפְּרִדְלוּט מַעֲמוֹ שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִרְהַמְקוֹם אֲשֶׁר־אַתָּה שָׁם צַפְנָה וְנִגְבָּה וְקִדְמָה וְיָמָה:
כִּי אֶת־כְּלֵי־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְנַנָּה וּלְזָרְעֶךָ עַד־עוֹלָם: (בראשית יג יד-טו).¹

עֲלֵה רֹאשׁ הַפְּסָגָה וְשָׂא עֵינֶיךָ יָמָה וְצַפְנָה וְתִימָנָה וּמִזְרָחָה וּרְאֵה בְּעֵינֶיךָ כִּי־לֹא תַעֲבֹר אֶת־ הַיַּרְדֵּן הַזֶּה: (דברים ג כז).²

מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דעמלק פרשה ב

... אמר לפניו: ריבונו של עולם, אם כן הוא, אראנה במראית העין. ובדבר זה נאמר לו: "עלה ראש הפסגה".³
ר' חנינא בן עקביא אומר: חביבה היא ראייתו של אברהם אבינו יותר מראייתו של משה, שבאברהם לא לבטוהו
ובמשה לבטוהו.⁴ באברהם מה הוא אומר? "שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וקדמה וימה"
(בראשית יג יד),⁵ ובמשה מה הוא אומר? "עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפונה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך"
(דברים ג כז) - עלה והבט וראה.⁶ מנין לכל הבקשות כולן שבקש משה לראות הראהו הקב"ה? שנאמר: "ויראהו ה'
את כל הארץ מן הגלעד עד דן" (דברים לד א) - זו ארץ ישראל. בקש לראות בית המקדש והראהו, שנאמר: "את
הגלעד" - ואין גלעד אלא בית המקדש ... מנין שהראהו אף שמשון בן מנחם? שנאמר: "עד דן" ... ומנין שהראהו
לברק? שנאמר: "וואת כל נפתלי" ... ומנין שהראהו יהושע במלכותו ... ומנין שהראהו גדעון ...⁸

ספרי במדבר פרשת פינחס פיסקא קלו

¹ הבטחה זו לאברהם לא נאמרה לו מיד בכניסתו לארץ, אלא לאחר שהוא מגלה שבמקביל לכניסתו לארץ "הכנעני אז בארץ" (ראה רש"י
יב ו: "שהיה הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם"), לאחר ההתנסות של הירידה למצרים, ולאחר הריב בין רועי אברהם ורועי
לוט כאשר הארץ המובטחת לא יכולה, לכאורה, לשאת את שניהם (אז איך תישא את זרעו הרב המובטח?). הפרשנים והמדרשים עמדו
על הקשר זה לאחור, וגם על ההקשר במבט קדימה למלחמת ארבעת המלכים בפרק יד הסמוך ולהפיכת סדום בפרשה הבאה, בהם נבחן
אברהם אם אכן הוא מרגיש אחריות למה שקורה "בארץ אשר אראך".

² ובסוף הספר, דברים לב נב: "כי מנגד תראה את הארץ ושמך לא תבוא אל הארץ אשר אני נתן לבני ישראל". כמה קולמוסין נשתברו וכמה
דיוטות נשפכו על נושא זה של מניעת כניסתו של משה לארץ ישראל (ואף אנחנו שלחנו בו יד בדברינו כי לא תעבור את הירדן הזה
בפרשת ואתחנן)! אבל אותנו מעניינים המילים: "שא עיניך" - ראה את הארץ לכל ארבעת רוחותיה, המשותפים לסוף התורה ולתחילתה,
לפרשות ראה וזאת הברכה ולפרשת לך לך. הקשר בין אברהם ומשה.

³ כך מסתיימת דרשה קודמת שם של ר' חניניה בן אידי שמתאר בצבעים עזים את תחונני משה להיכנס לארץ ("היה משה מוטה על רגליו
של אלעזר ואמר לו אלעזר בן אחי בקש עלי רחמים") ומסיים בקטע שהבאנו. לאחר שראה משה שנגזרה הגזרה ואין להשיב הוא מבקש
לפחות לראות את הארץ ועל כך נענה בחיוב. אבל גם זה לא ניתן בלי מאמץ: "עלה ראש הפסגה". סיום דרשה זו מתחבר יפה עם הדרשה
הבאה של ר' חנינא בן עקביא שהיא עיקר דברינו.

⁴ ליבטוהו - הטרירו אות, ייגעו אותו. ואם אדם מייגע ומטריח את עצמו (במחשבות) הוא מתלבט. ראה השורש לב"ט במילונים. וראה
הפסוק במשלי י ח: "חכם לב יקח מצות ואויל שפתים ילבט" ומפרש רש"י שם: "ואויל שפתים ילבט - לשון יגיעה ויש בספרי בפרשה
ויהי העם כמתאוננים (במדבר יא) אמרו כמה נתלבטנו בדרך". ובמדרש בראשית רבה נב ג בהקשר של לוט לאחר מהפכת סדום: "ואויל
שפתים ילבט - זה לוט שהיה אויל בשפתיו ... מה גרם לו? - ילבט, הביא עליו לבטי לבטים".

⁵ "מן המקום אשר אתה שם", היינו שאברהם לא היה צריך לטרוח ולעלות למקום גבוה על מנת לראות את הארץ. ואולי הכוונה במילים:
"מן המקום אשר אתה שם", לא דווקא ברגע זה ובמקום זה, אלא בכל מקום שתגיע אליו שא עיניך לארבע רוחות השמים וראה את
הארץ היעודה לך ולזרעך. בכך מוסברת הסתירה לכאורה עם הפסוק הסמוך: "קום התהלך בארץ לארצה ולרחבה כי לך אתננה" - הרי
שיש כאן טרחה. אם לא לעלות בהר, אז לפחות ללכת לאורך הארץ ורחבה! אלא שהדרשן מדבר על הטרחה לצפות בארץ ממקום מסוים
דווקא. אברהם צפה בה מכל מקום אשר הוא שם ואולי מספר פעמים ולא רק אחת כמשה מראש הפסגה.

⁶ נראה שהגיעה והלביטה במשה לא היו רק בעלייה הפיסית להר כל כך גבוה, אולי הגבוה שבהרי עבר הירדן המזרחי המשקיף על ארץ
ישראל המערבית, אלא גם בכך שעלייה זו לראש הפסגה קשורה במותו של משה. זו דרכו וזו עלייתו האחרונה. ראה הפסוקים המשלימים
בסוף ספר דברים, שקראנו בשמחת תורה לחתן משלים התורה, פרק לד פסוקים א-ה: "ויצל משה מערבת מואב אליהר נבו ראש הפסגה
אשר עלפני ירחו ויראהו ה' את כל הארץ את הגלעד עד דן: ואת כל נפתלי ואת ארץ אפרים ומנשה ואת כל ארץ יהודה עד הים האחרון:
ואת הנגב ואת הכפר בקעת ירחו עיר התמרים עד צער: ויאמר ה' אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך
אתננה הראיתך בעיניך ושמך לא תעבר: וקמת שם משה עבדה בארץ מואב עלפי ה'".

⁷ וראייה זו מתחברת גם לאברהם שרדף את ארבעת מלכי הצפון "עד דן". וצפה אברהם שעתידים בניו, שבט דן, לעבוד שם עבודה זרה
"ותשש כוחו מעליו". בעבודה זרה זו "שותף" גם משה שעפ"י המדרש הכהן של פסל מיכה שבני דן לקחו איתם בכוח במסעם צפונה היה
מבני בניו של משה (בבא בתרא קט ע"ב ועוד).

⁸ והמדרש, ממשיך ומפרט את כל מה שראה משה, לא רק במבט קדימה לעתיד: ליהושע, לדבורה וגדעון, למלכות דוד, לגוג ומגוג ועוד,
אלא גם במבט אחרונה לקברי האבות שבנגב, למהפכת סדום ועמורה ולאשת לוט - היינו לתקופתו של אברהם. האם ראה משה גם את
אברהם שעומד ומביט על הארץ שהובטחה לו ושמכוחה בני דור יציאת מצרים עומד כעת להיכנס לארץ?

"ויאמר ה' אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וגו' (דברים לד ד).⁹ ר' עקיבא אומר: מגיד הכתוב שהראהו המקום למשה את כל חדרי ארץ ישראל כשולחן ערוך, שנאמר: "ויראהו ה' את כל הארץ".¹⁰ ר' אליעזר אומר: נתן כח בעיניו של משה וראה מסוף העולם ועד סופו. וכן אתה מוצא בצדיקים שרואים מסוף העולם ועד סופו, שנאמר: "מלך ביופיו תחזינה עיניך". נמצאת אתה אומר: שתי ראיות הם: אחת ראייה של נחת ואחת ראייה של צער. באברהם הוא אומר: "שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם" (בראשית יג יד) - זו היא ראייה של נחת. במשה הוא אומר: "עלה אל הר העברים" (דברים לב מט), "עלה ראש הפסגה" (שם ג כז) - זו היא ראייה של צער.¹¹

מדרש תנאים לדברים פרק לד פסוק א

ר' חנינה בר יעקב אמר: חביבה ראייתו של אברהם משל משה ומשל יהושע. אברהם: "קום התהלך בארץ לאורכה ולרוחבה" (בראשית יג יז). ומשה ראה אותה בכל צורכה, ויהושע כיבשה ולא ראה אותה.¹²

מסכת נדרים דף כב עמוד ב

אמר רב אדא ברבי חנינא: אלמלא חטאו ישראל - לא ניתן להם אלא חמישה חומשי תורה וספר יהושע בלבד, שערכה של ארץ ישראל הוא.¹³

רמב"ן בראשית פרק טו פסוק יח

ואחרי כן כשרבו זכויותיו בארץ הוסיף לו: "שא נא עיניך וראה צפונה ונגבה וקדמה וימה" (לעיל יג יד), כי יתן לו כל הארצות ההן בכללן.¹⁴ ואין הטעם "אשר אתה רואה בעיניך", כי ראות האדם איננו למרחק, רק שיתן לו לכל מראה

⁹ זה הפסוק שכבר הבאנו בהערה 6 לעיל, בסוף ספר דברים, ממש לפני פטירתו של משה: "ויאמר ה' אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה הראיתך בעיניך ושמה לא תעבר". הנה אני מקיים (סוף סוף) את הבטחתי לאבות, את דברי לאברהם: "שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וקדמה וימה: כי את כל הארץ אשר אתה ראה לך אתננה ולזרעך עד עולם", את דברי אליך בתחילת השליחות, אבל אתה, משה, לא תזכה לראות קיום הבטחה זו.

¹⁰ למרות שהתחבר בארץ ישראל, נראה שאת השם "שולחן ערוך" לחיבורו ההלכתי הגדול, לקח ר' יוסף קארו לא ממדרש זה אלא ממדרש מכילתא דרבי ישמעאל משפטים - מסכתא דנזיקין פרשה א: " ... שימה בפיהם; יכול שונין ולא יודעין? תלמוד לומר: ואלה המשפטים וגו', ערכם לפניכם כשולחן ערוך".

¹¹ מדרש זה חוזר על המוטיב שראינו במכילתא שראיתו של אברהם חביבה יותר משום שהייתה בנחת. משה ראה את ארץ ישראל לאורך ולרוחב ולעומק והייתה פרוסה לפניו כשולחן ערוך, אבל עדיין אין זו אלא ראייה של צער, בעוד שזו של אברהם הייתה של נחת. למרות קטעי הפסוקים המובאים במדרש על הצער שבראייתו של משה, אנו מציעים שצער זה איננו רק הטיפוס הפיסי על הרב נבו, אלא גם "עצב נבו" כביטוי שטבעה המשוררת רחל בשירה מנגד, של מי שלא זכה לחיות בארץ. של מי שמנגד ראה ונפרד בכך מהעולם. זאת ועוד, ראייתו של אברהם היא בתחילת ספר התורה, בחומש בראשית. עם כל הקשיים שגם הוא חווה (ראה הערה 1), עדיין זו ראשית הדרך. יש מה לצפות לקיום ההבטחות בהמשך הדרך - "לזרעך אתן את הארץ הזאת". אבל ראיית משה היא בסוף ספר התורה, לאחר תולדות האבות, ריב האחים, גלות מצרים, ברית סיני, ארבעים שנות נדודים, ברית ערבות מואב וכל שאר ההרפתקאות והמאורעות שבני אברהם יצחק ויעקב "זרעך" חוו. משה מרגיש שהוא זה שהוטלה עליו המשימה לקיים ולהגשים את ראיית אברהם, כפי שגם נאמר לו במפורש בתחילת שליחותו: "לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אליהם ה' אלהי אבותיכם נראה אלי אלהי אברהם יצחק ויעקב לאמר פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים: ואמר אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הפנימי והחתי והאמרי והפרזי והחוי והיבסי אל ארץ זבת חלב ודבש" (שמות ג טז-יז). והנה גם הוא צריך כעת להסתפק בראייה! ולא ראייה מתוך ובתוך הארץ, אלא ראייה "מנגד". זו ראייה של צער.

¹² ובמדרש תנאים לדברים פרק ג פסוק כז: "וראה בעיניך - אמר לו הקב"ה (למשה): אברהם אמרתי לו: קום התהלך בארץ לאורכה ולרוחבה, אבל אתה: וראה בעיניך". הראייה של אברהם על פי מדרש זה איננה צפייה מלמעלה מאיזה מקום גבוה. אין שום אזכור שאברהם עלה על הר וצפה מלמעלה, אלא פשוט "מן המקום אשר אתה שם". אם נחבר את "מן המקום אשר אתה שם" עם "קום התהלך בארץ לאורכה ולרוחבה" ונראה בהם עניין אחד, אולי אפילו ציווי אחד משולב (כפי שכבר רמזנו בהערה 5), הרי שראייתו של אברהם היא חלק מהליכתו בארץ לאורכה ולרוחבה. ראייה ארצית בכל יום ויום, בכל מקום בו הוא נמצא, לארבע רוחות השמים: "צפונה ונגבה וקדמה וימה". משה לעומת זאת, שלא זכה להתהלך בארץ, נזקק לראייה המופלאה מגבוה שכבר ראינו במדרש הקודם, ראייה שהמדרש כאן קורא לה "כל צורכה". אבל בכך לא מסתיים מדרש קצר זה והוא מכניס לתמונה גם את יהושע! ועל כך במדרש הבא.

¹³ המדרש הקודם הכניס לתמונה את יהושע ובעצם בצדק רב. מה טעם לדון בראייה של אברהם מול משה, מי חביבה וגדולה ממי ולא לדרוש גם ביהושע שזכה לקיים את שתי הראיות האלה שנשארו אצל אברהם ומשה ראיות בלבד? עיקר ספרות הקודש הם שישה ספרים, אומר רב אדא ברבי חנינא: חמישה חומשי תורה וספר יהושע שהוא קיום ההבטחות ומבחינות רבות ממשיך את ספר דברים. כל שאר ספרי הנביאים והכתובים ניתנו משום שישאלו ציווי אחד משולב (כפי שכבר רמזנו בהערה 5), הרי שראייתו של אברהם מוסר ודרכי חיים. (וכבר אמרו על מדרש זה בבת שחוק: מזל שחטאנו, ככה קבלנו ספרים כה חשובים כנבואות ישעיהו, ירמיהו, ספרות החכמה וספר הספרים כולו). אז אולי מעשי יהושע הם העיקר ולא הדיון אם ראיית משה חביבה או ראיית אברהם? דא עקא, יאמרו המדרשים לעיל לרב אדא, יהושע הוא ערכה (השטר) של ארץ ישראל, אבל מרוב עיסוק בכיבושה ובהתנחלות בה, הוא "לא ראה אותה". ודבר זה אומר דרשני ופרשני ונשמח לקבל מים חוזרים על דרשתו של רב אדא לעיל: "יהושע שכיבשה - לא ראה אותה". עד שנקבל תשובות משואבי המים, נזכיר כאן את דרשת ספרי במדבר פרשת פינחס פיסקא קלו: "את הארץ אשר תראה - מגיד שראה משה בעיניו מה שלא הלך יהושע ברגליו". נחזור להשוואה של ראיית אברהם וראיית משה.

¹⁴ נראה שרמב"ן עונה כאן על דברינו בהערה 1 מדוע ההבטחה על הארץ לא ניתנת לאברהם מיד עם כניסתו לארץ והוא צריך לעבור קודם כמה צרות והתנסויות כירידה למצרים, הפירוד מלוט ועוד, עד שיזכה לראיית הארץ.

עיניו הרוחות.¹⁵ או שהראהו כל ארץ ישראל כאשר היה במשה רבינו. והוסיף לו בברכה השנית הזאת עוד ולזרעך עד עולם, ושירבה זרעו כעפר הארץ.¹⁶

ספרי זוטא פרק כז פסוק יב

גדולה ראייה שנאמרה במשה מראייה שנאמרה באברהם. באברהם מהוא אומר? "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה" (בראשית יג יז), אבל במשה הוא אומר: "עלה וראה".¹⁷

שני גדולי עולם ראו

ראו ולא זכו

זה עומד בתוכה

והולך בה לאורכה

ולרוחבה, כמלוא מידתה

על כל צעד שואל

משתומם, מצפה ומייחל

לקיום ראייה והבטחה.

וזה צופה בה מנגד

ורואה בה כל אבן ופינה

מתחנן מתלבט ומתחבט

למה אני לא איתה?

הטוב אתה מאברהם גר ותושב בארץ המובטחת

עמד בה והביט לרוחותיה, בלי לבטים רק בנחת

ראה מהמקום בו עמד, ושמע:

דור רביעי ישובו הנה בבוא השעה

כי לא שלם עוון האמורי עד עתה

הטוב אתה ממה שקיבל על עצמו בייסורין

לגאול עם קשה עורף – מעבדים לבני חורין

ארבעים שנה סבל מכאוביו

עד שפת הירדן הגיעו פסיעותיו

ובעצב נבו נסגרו אשמורתיו

שא עיניך לארבע הרוחות

שא תקוותיך לדורי דורות

למד את בניך באהבת עבותות

לשאת את עיניהם למעלה, לכוכבי השמים

ולאדם ואדמה למטה, לכפות הרגליים

ותמיד לקוות ולצפות בכפליים

לסקור ולזכור בראש מורם

מן המקום אשר אתה שם

כי תימשך שרשרת הראייה לדורות עולם.

ראייתו של מי גדולה, ראייתו של מי חביבה?

צערו של מי גדול, תוחלתו של מי יותר בגבורה?

של אבי האומה או של שר התורה?

נחלקו בה חכמי מדרש, פשוט ואגדה

ואנו רק זאת נדע:

עיניך שָׂא, היא הצוואה

מן המקום אשר אתה שם, בשפל ובפסגה

בנחת כבצער, בגדולה וחביבה

כך בראשית התורה וכך גם בסופה

שבת שלום

מחלקי המים

¹⁵ עצם הצפייה בארבע רוחות השמים למלוא האופק היא שעושה את הקניין, אין צורך לראות בעיני בשר כל פרט ופרט. פרשני רמב"ן מפנים כאן לזוהר שאומר: "עד כמה חמי בר נש? תלת פרסי, או ארבע או חמש פרסי. ואיהו אמר: כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה?! אלא כיון דארבע סטרין דעלמא חמי, כל ארעא חמי, דהא ארבע סטרי דעלמא, כללא דכל עלמא".

¹⁶ נראה שרמב"ן עדיין מוטרד מראייתו האנושית המוגבלת של אברהם, לעומת ראייתו הרחבה והמקפת (והפלאית) של משה מעל ראש הפסגה. רמב"ן שזכה לעלות לארץ בערוב ימיו ובמיעוט שנותיו בה סייר בה לכל אורכה מעכו ועד חברון, לא מקשר את ראיית אברהם עם הליכתו בה כמו שמצאנו במדרש תנאים לדברים (ראה הערה 12), ומחפש כל דרך להרחיב את ראייתו של אברהם לכל הארץ, אם בהסבר שראייה איננה בהכרח ראייה פיזית אלא מבט כללי בכיוון ואם בכך שראייתו של אברהם הייתה כראייתו של משה. האם הקושי שרמב"ן חש כאן קשור בחווייתו בארץ כשנוכח בשימונה ועזובתה? האם לרמב"ן חשוב לומר שראייתו של אברהם הייתה מקיפה ורחבה כשל משה על מנת לחזק את תביעתנו על ארץ ישראל וקשורה לשיטתו שמצוות יישוב ארץ ישראל היא מהתורה?

¹⁷ מדרש זה הוא בין המעטים שמצאנו שמציג גישה הפוכה ממה שראינו עד כאן ועומד בעיקר כנגד המכילתא בה פתחנו. ראיית משה שעלה וראה שסקר את הארץ כשולחן ערוך וראה דרך הגיאוגרפיה את ההיסטוריה קדימה ואחורה, היא הגדולה יותר. אולי לא החביבה, אולי בצער, אבל גדולה יותר! את היגיעה והטרחה שרואה מדרש מכילתא בעליית משה לראש הפסגה, רואה מדרש זה כעלייה והתעלות: "עלה וראה". "עלה והבט וראה", כלשון המכילתא עצמה. הפירוט הרב של כל מה שראה משה שמדרש מכילתא מתאר כפיצוי למשה שראייתו פחות חביבה מראייתו של אברהם (פירוט שקצרנו בו), היא שעושה ראייה זו "גדולה יותר" בספרי זוטא. למה גדולה יותר? משום שמשם בא אחרי אברהם. לראיית אברהם יש את החן, החביבות והנעימות הבראשיתיים. לראיית משה, הגם שהוא אישית לא נכנס, יש ראייה עם מחויבות גבוהה יותר. זו האחרונה באה לקיים את הראשונה. שלם עוון האמורי. הגיעה השעה להתנחל בארץ. אך משה לא זוכה ...

מים אחרונים: התמקדנו בראיות משה ואברהם את הארץ ויש ראיות רבות נוספות שמשותפות לשניהם. אחת מיוחדת, היא הראיה של משה את צרתם של ישראל בקושי השעבוד שבא מראיית אברהם בברית בין הבתרים שעליה כבר עמדנו בדברינו [אותם הנתונים תחת הבנין](#) בפרשת שמות. בהקשר שלנו יש להוסיף את מדרש שמות רבה פרשת שמות פרשה ג סימן ב בו זעקת משה על קושי השעבוד נענית בתשובת הקב"ה: "אתה רואה ראייה אחת ואני רואה שתי ראיות" – אתה רואה שבני ישראל עתידים לקבל את התורה ואני רואה גם שהם עתידים לעשות את העגל. ובכל זאת נגאלו, משום שאין הקב"ה דן את האדם אלא לפי מעשיו כעת. ודין זה למדנו מהצלת ישמעאל במדבר "שמעתי את כל הנער באשר הוא שם". וראייה "מן המקום אשר אתה שם", למדנו מאברהם אבי ישמעאל. ראה מדרש נפלא זה שם.